

3. Babarytska, V. (2007). *Ekskursoznavstvo i muzeieznavstvo* [Excursions and museology]. Kyiv: Alterpres [in Ukrainian].
4. Vecherskyi, V. (2003). *Doslidzhennia starovynnykh naselennykh mistis* [The study of ancient populated areas]. *Spadshchyna mistobuduvannia Ukrainy*. Kyiv, 129–137 [in Ukrainian].
5. Ivakin, H.Yu. (1982). *Opovidi pro starodavniy Kyiv* [Legend of Ancient Kyiv]. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
6. Ivchenko, A.S. (2010). *Kyiv: Putivnyk. 24 ekskursii mistom i okolytsiamy* [Kyiv: A Guide. 24 city tours and surroundings]. Kharkiv: Bibleks [in Ukrainian].
7. Karger, M.K. (1961). *Drevnii Kiev* [Ancient Kiev]. Moscow-Leningrad: Izd-vo AN SSSR [in Russian].
8. Kukovalska, N.M. (2011). *Natsionalnyi zapovidnyk "Sofiiia Kyivska"* [National Sanctuary "Sophia of Kiev"]. *Kulturni y dukhovni skarbnitsi Ukrainy*. Kyiv, Ukrain.vyd. tsentr "Halaktyka – S", 32 [in Ukrainian].
9. Molochkova, N.M., Nishchuk, L.O., Kravchenko, O.L., Dyshlyk, O.P., Rybin, V.F. (2014). *Kompleksni doslidzhennia Andriivskoi tserkvy ta pahorba u khodi remontno-restavratsiinykh robot* [Comprehensive studies and St. Andrew's Church Hill during restoration works]. *Pratsi naukovo doslidnoho instytutu pamiatkookhoronnykh doslidzhen*. Kyiv, (9), 474–482 [in Ukrainian].
10. Pozniak, P., Piaterykov, S. (1987). *Kyiv. Pohliad cherez stolittia: Fotoputivnyk* [Kyiv. Looking through the centuries: guidebook] Kyiv : Mystetstvo [in Ukrainian].
11. Rybakov, M.O. (1997). *Nevidomi ta malovidomi storinky istorii Kyieva* [The unknown and little-known pages of history of Kyiv]. Kyiv: Kyi [in Ukrainian].
12. Udovik, S.L. (2004). *Kyiv. Fotoknyha* [Kyiv. Photobook]. Kyiv : Vakler [in Ukrainian].

УДК [94+008](477)"1920/193":001.4

Ототюк Олександр Валерійович
здобувач Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
e-mail: tamara_kusaeva@ukr.net

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ: 20-і – початок 30-х років ХХ століття

У статті розкрито зміст специфічних понять соціокультурного простору та відносин, що виникли та побутували в культурному просторі України у період українізації, зокрема назви центральних державних і регіональних органів управління галузями культури та освіти, назви посад, творчих спілок. Вони були невід'ємною частиною комунікації у культурному просторі, стали іменами називними. Проте у наступні періоди історії їх сенс або знецінився, або явища, які вони характеризували, знищили. Ці поняття мають бути дослідженими, збереженими у культурній пам'яті, адже без урахування досвіду минулого неможливий повноцінний культурний поступ України у ХХІ ст.

Ключові слова: українізація, коренизація, терміни культурології, ВУСПП, Плуг, Гарт, Агітпроп, Лікнеп, Пролеткульт, культармієць.

Ототюк Олександр Валерієвич, соискатель Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Актуальность исследования терминологии культурной жизни Украины: 20-е – начало 30-х годов ХХ века

В статье раскрыто смысл ряда специфических понятий социокультурного пространства и отношений, которые возникли и бытовали в культурном пространстве Украины в период украинизации, в частности названия центральных государственных и региональных органов управления сферами культуры и образования, названия должностей, творческих союзов. Они были неотъемлемой частью коммуникации в культурном пространстве, стали именами нарицательными. Но в последующие периоды истории их смысл либо обесценился, либо явления, которые они характеризовали, уничтожили. Однако они должны быть сохранены в культурной памяти, ведь без учёта опыта прошлого невозможно полноценное культурное продвижение Украины в ХХІ ст.

Ключевые слова: украинизация, коренизація, термины культурологии, ВУСПП, Плуг, Гарт, Агитпроп, Ликнеп, культармеец.

Ototiyk Olexandr, PhD candidate, National academy of managerial staff of culture and arts (unemployed)
Diffinitions of cultural life of Ukraine 1920 – the beginning of 1930: actuality of scientific research

The proposed scientific article aims to reveal the contents of a number of definitions that have emerged and existed in a cultural space of Ukraine during the period of Ukrainization, but in subsequent periods of history their meaning depreciated or phenomena that they characterized disappeared. However, they should be preserved in national cultural memory, because without experience and understanding of cultural problems of the past the cultural progress of Ukraine in the ХХІ century could not continue full. Taking into account that scientists have an aim to explore definitions and terminology relating to specific cultural phenomena it is important to continue to research and study such definitions that were inherent in certain periods of the history of culture, even if these definitions disappeared from circulation as a result of changes in the socio-cultural sphere. On the base of the proposed analysis of historiography, particularly different registers of definitions of history, culture and dictionaries of cultural studies we've identified that they described definitions that reveal as the main stages of cultural progress of humanity as its aspects. However, most definitions of the cultural life of the period since 1920 to early 1930's are not displayed in these registers. Thus, the proposed scientific article aims to reveal the content of a number of definitions that have emerged and existed in a cultural space of Ukraine during the period of Ukrainization. Describing definitions that were used Ukraine during the period of Ukrainization and partly in oth-

er periods of history of Ukraine in 1917-91, we could, making an analogy with the dystopian novel of G. Orwell "1984", talk about synthetic and utopian content of studied definitions. We've studied a lot of specific definitions of the socio-cultural space and relationships that emerged: different names of the central government and regional authorities of culture and education (they dealt with organization and management of cultural life and education of the Ukrainian society, according to official culture policy of the Soviet state: TsUD, Holovlit, Ahitprop); different positions (a censor and the most famous position – kul'tarmiyets – a person, which implements the policy of "likvidatsiya nepysemnosti"); different creative organizations, literary and artistic associations that reflected the culture of the period of Ukrainization, creativity and ideas of their organizers, who believed in prospects of development of Ukrainian culture within the Soviet state. Their names become common names (VAPLITE, VUSPP, Hart, Komunkul't). It was determined that exactly during the installation of the Bolsheviks' power and then the Soviet power and their attempts to implement the synthetic cultural phenomenon "Proletkult" appeared, for the first time in the history of world culture, such definitions as: ideological and political, vapid contents of fiction and works of art, hostile and malicious publications, special funds of libraries etc. Along with such definitions as culture and art appeared next phrase: political-educational, propagandistic, political propaganda, agitation, daily political propaganda work, a propaganda repertoire, ideological education, dogmatic party criticism, "nationalist deviation", a hostile and anti-proletarian stream in literature, literature mobilization in the service of social and political challenge, "bourgeois" theater, "dying" tradition etc. Such collocation as "Cultural development" was the invention of the researched period. So, activities of legislative and executive authorities were aimed exactly on the process of building – planned and schematic process with the expected result. Also some other specific definitions were determined during our research: old revolutionary intelligentsia or democratic intelligentsia, the first generation of Ukrainian Soviet intelligentsia, the new Ukrainian intelligentsia of the industrial era, the national-democratic intelligentsia etc. Some specific definitions that characterized intelligentsia were also found (a proletarian writer and the red writers). With the change of vectors of development of the Soviet state from the early 1930's (industrialization and increased state monopoly) appeared more special definitions of culture: a team of writers at a factory and new building (it was foreseen by the official campaign) and "a drummer of a pen" (similar to "a drummer of labor"). But despite the articles and slogans about submission of culture to requirements of a socialist economy and its cultural development there were no strong evidences that all so called workers of science, culture, education and even representatives of the local authorities performed tasks of creation of culture as a specific system in the state. The studied definitions existed since 1920 till the beginning of 1930's were integral elements of communication in the cultural space but they are still poorly studied by Ukrainian scientists.

Key words: Ukrainization, culturological terms, VUSPP, Pluh, Hart, Agitprop, Liknep, "Kultarmeetc"

Сучасна українська історична наука та культурологія вже не відчувають гострої потреби у фахових науково-теоретичних виданнях та розвідках. Хоча багато аспектів специфіки розвитку матеріальної та духовної культури цивілізацій, етносів та націй у конкретно-історичний період досі не стали об'єктами та предметами окремих ґрунтових наукових досліджень. А з огляду на те, що науковці мають на меті досліджувати поняття і терміни культурологічного змісту, що стосуються специфічних явищ культури, актуально продовжувати виокремлювати та вивчати поняття, що були притаманні окремим етапам історії культури, навіть якщо вони зникли з обігу внаслідок змін у соціокультурній сфері.

У історіографії, зокрема у різнопланових реєстрах термінів історії, культурології та термінологічних словниках з культурології, наприклад, Стеценко В. І., Паршакової О. Д., Гриценко Т. Б. та Гриценко С. П., Шевченко В. Ф., Корінного М. М., Більши Н. Ю та Єфімчука Н. І., викладено дефініції, що розкривають як головні етапи культурного поступу людства, так і їх аспекти [4, 10, 26-27, 40]. Однак більшість термінів культурного життя 20-х – початку 30-х років ХХ ст. у них не відображено. В цілому культурологічний підхід у вивченні українізації, на відміну від тоталітаризму, ще не був застосований у межах окремого фахового дослідження [6, 21]. Отже, запропонована наукова розвідка має на меті розкрити зміст низки понять, що виникли та побутували в культурному просторі України у період українізації, а у наступні періоди історії їх сенс або знецінився, або явища, які вони характеризували, зникли.

Аналіз історіографії, що відображає добу українізації, демонструє, що автори використовують такі слова та словосполучення під час опису історичних процесів, як: ідейно-політичний зміст художньої літератури та творів мистецтва, ворожі і шкідливі видання, списки дозволених і заборонених до виконання творів, "культурне будівництво", пролетарський фронт, літколегія, культармієць тощо побіжно або із мінімальним роз'ясненням [1; 3; 5, 7-9, 13, 18, 25]. Звичайно, що масштабне явище Пролеткульт (Пролетарська культура) знайшо своє відображення у багатьох публікаціях, проте матеріали фондозбірень архівів дають можливість деталізувати це явище соціокультурного простору і відновити наукові знання про інші поняття.

В цілому, характеризуючи терміни, що використовувалась як у добу українізації, так і частково в інші періоди історії України з 1917 р. до 1991 р., наприклад, лікнеп, Пролітфронт, Агітпроп, можна, проводячи аналогії з романом антиутопією англійського письменника Дж. Орвела "1984", говорити про їх дещо синтетичний, утопічний, зміст. На нашу думку, підтвердженням цьому є цитата літературного героя твору про мову, притаманну лише вигаданому соціалістичному суспільству, збудованому на утопічних і тоталітарних засадах, так званий "Новомов" (Newspeak – англ.): "Кожне скорочення було успіхом, адже чим менший вибір слів, тим менше спокуси думати" [23].

Накопичені поняття розділимо на кілька груп. До першої групи віднесемо назви творчих, літературних і мистецьких об'єднань, що відображали культуру періоду українізації, творчі пошуки та задуми тих їх організаторів, які вбачали перспективи розвитку української культури у межах радянської держави. Зазначимо, що подекуди їх створювали за російськими прикладами: назва ВУСППу в Україні була копією РАПП (Російська асоціація пролетарських письменників) та ВОАПП (Всесоюзне об'єднання асоціацій пролетарсь-

ких письменників). Тому як у назвах, так і у творчих пошуках об'єднань відбилися і різні суспільно-політичні думки, і марксистко-ленінська ідеологія, і настанови офіційної влади, що сприяла коренізації та українізації заради посилення власних позицій. Проте саме завдяки людському фактору культурний рух в Україні одержав назву ренесансу. Це відбулось при тому, що інколи вчителі і працівники освіти були готові безоплатно виконувати будь-яку роботу, аби вона була пов'язана з українізацією [16, 76], а актори театру "Березиль" Леся Курбаса отримували мінімальну субсидію від держави. Її вистачало тільки на постановку спектаклю, майже весь творчий склад театру працював з власної ініціативи, без зарплатні, актори часто недоїдали і іноді жили впроголодь [30, 23]. Письменник О. Ф. Скрипаль-Мищенко (псевдонім Олесь Досвітній) жив у Харкові з сім'єю у двох кімнатках. Діти були маленькі, умови праці неможливі. Тому на пропозицію доктора філософії Н. В. Суворової О. Досвітній працював у її мансарді у 1926-27 рр. [29, 4].

До мистецьких об'єднань, чії назви стали іменами загальними (ваплітяни, гартівці, вуспівці, плужани тощо) віднесемо: АРК (Асоціація Революційних Кінематографій), ВАПЛІТЕ (Вільна Академія пролетарської літератури), ВУСПП (Всеукраїнська спілка пролетарських письменників), Гарт (Союз українських пролетарських письменників), Плуг (Спілка селянських письменників), Комункульт (Асоціація письменників), Комфут (Організація письменників комуністів-футуристів), ВУАРДІС (Пролетарська організація Всеукраїнська асоціація режисерів, драматургів і сценаристів), КОРЕЛІС (Організація Сценаристів та Літераторів), Молодняк (Об'єднання комсомольських письменників) тощо.

Не можна не зазначити, що процес творення назв цих спілок контролювався владою. Наприклад, у 1926 р. НКВС звітував, що нову організацію КОРЕЛІС можна дозволити лише в тому випадку, коли зняти у назві слово "літератори" [34, 163]. А у визначенні цінності власне твору мистецтва брав участь політінспектор, що мав право: "заборонити аматорським акторам ставити українські твори... лише вистави із комуністичною закваскою" [38, 56].

І хоча частина з названих організацій стали слухняним "рупором" більшовицької влади, члени багатьох з них дали імпульс українському літературному руху, що мав тенденції до вияву самобутності української національної духовності та європейських традицій. Низка з них, за визначенням культуролога Г. О. Романенко, стали соціокультурними феноменами вітчизняної культури [24].

Для загального опису перелічених та інших об'єднань письменників застосовували поняття "літутгрупування". Про це дізнаємось з листа поета, деякий час уповноваженого Народного комісара освіти Української СРР (далі – Нарком, УСРР) В. А. Гадзінського до ЦК КП(б)У "Кілька слів до сучасного стану літутгруповань на Україні" з критикою привнесення ідеологічної боротьби у творчість [39, 47].

23 квітня 1932 р. Постановою ЦК ВКП(б) "Про перебудову літературно-художніх організацій" ліквідували асоціації пролетарських письменників, що існували на початку 1930-х років, коли влада розпочала згортання українізаційних процесів. Ті письменники, котрі підтримували офіційну лінію влади, об'єдналися у Союз радянських письменників і його Оргбюро. Лещата тоталітаризму зімкнулись. Поняття та явища доби українізації були піддані забуттю.

Творча діяльність не могла залишатись осторонь політичних процесів в суспільстві, тому письменників характеризували, використовуючи такі поняття, як, наприклад, "попутники", аполітичні "неокласики" [11, 73]. Існував диференційований підхід до інтелігенції, наприклад, був Фонд допомоги пролетарським письменникам та Фонд допомоги старим письменникам. Також вони, крім презентації своєї творчості, мали повідомляти про так званий "літературний стаж" (за аналогією з "партійним стажем" – періодом перебування у лавах компартії) [15, 13 зв.-14].

У історіографії та архівних джерелах також виокремлено такі умовні поняття: стара [для радянської держави – О. О.] революційна або демократична інтелігенція, перше покоління української радянської інтелігенції, нова українська інтелігенція індустріальної доби, інтелігенція націонал-демократичного спрямування тощо. Для характеристики творчості побутували і такі поняття як "пролетарський письменник" і "красне письменство" ("червоне письменство").

До окремої групи понять віднесемо назви офіційних державних органів (центральні, губернські, окружні), що здійснювали організацію та керівництво культурним життям та освітою українського суспільства відповідно до офіційної культурної політики радянської держави. Такими установами став ЦУД (Центральне управління у справах друку), Головліт (Головне управління у справах літератури та видавництва, що створили за аналогом із московським), Агітпроп (відділи агітації та пропаганди при ЦК і місцевих комітетах ВКП(б), ВМК (Вищий музичний комітет), Головополітосвіта (Головний політико-освітній комітет), літколегії (літературні колегії), ЦІМССМ (Центральна інструктивно-методична станція самодіяльного мистецтва), Околіт (Окружне літературне управління) тощо. Але і ці установи поділялись на сектори та комітети із специфічними назвами: Тео, Ізо, Музо, Кіно, Фото та Літо, мали дорадчі органи. Отже, управління ланка проявом лише одного аспекту творчості могла мати наступний вигляд: Головополітосвіта – сектор художньої пропаганди – комітет МУЗО – дорадчий орган МУЗО ВМК [22, 21-25; 33, 24]. Одним із головних за значенням для влади став Пролеткульт (Культурно-освітні організації "Пролетарська культура", що існували у 1917-32 рр. у масштабі СРСР). У процесі спроб вкорінення більшовицької ідеології в українську культуру організації Пролеткульту з'явилися в містах України на поч. 1919 р. Офіційне оформлення Всеукраїнського Пролеткульту відбулося у 1920 р. [11, 70-71].

Діяльність установ було витлумачена специфічно. Дійсно, внаслідок політичних, соціальних та економічних процесів 1920-х рр. культурні та просвітнянські заходи здійснювались на теренах УСРР у

складних умовах. Проте завдання Наркомату освіти УСРР – головної ланки управління у сфері культури й освіти – було визначено особливо. Він вважався "бойовим апаратом". У роботі повинен був: "Спіратися на ідейно підготовлених робітників, бути гнучким, що дозволяло б прислухатися до голосу революційних мас, швидше помічати недоліки роботи, легко й безболісно перебудовувати чи розширювати сфери діяльності" [31, 19]. Тому не дивує, що царину літератури назвали Пролітфронтом (Пролетарський літературний фронт). А однією з цілей, що підтримувалась офіційно, була боротьба за ідеологічну комуністично-партійну "чистоту" в творенні дійсно "пролетарської літератури".

Для організації художніх заходів почали створювати комітети, штаби, ради, бази, станції тощо. У вересні 1930 р. при секторі масової комосвіти організували Центральний штаб художнього обслуговування масових кампаній з філіями в обласних і районних центрах республіки. Штаб скеровував усі художні заходи під час проведення хлібозаготівлі, дня колективізації, інших календарних дат. Ключовою вважалась організація революційних свят. На жаль, окрім творчої полеміки, на літературній і культурній ниві відбувалась і суто політична боротьба. Вона проявилась у звинуваченнях письменників у націоналізмі, опозиції компартії, опалі, арештах за безпідставними звинуваченнями. "Розстріляне відродження" – це скорботний мартиролог творців української культури, винищених режимом. Самогубство письменника М. Хвильового (керівника ВАПЛІТЕ) 13 травня 1933 р. стало особистим протестом митця проти системи.

Окремим явищем, що підштовхнуло до появи специфічних понять, став лікнеп (Ліквідація неписьменності). Його джерелом став Декрет радянської влади "Про ліквідацію неписьменності серед населення" від 1919 р. та аналогічний документ РНК УСРР у 1921 р. Явище, що супроводжувало кампанію лікнепу, отримало назву "культармієць". Цей термін навіть внесли у словник – активіст руху, учасник культурного походу, організованого відвідування культурного заходу [28]. У справі лікнепу можна говорити і про такі поняття, як Всеукраїнська надзвичайна комісія по боротьбі з неписьменністю та комнезам (комітет незаможників) – один з учасників кампанії.

Також саме у період встановлення влади більшовиків, а потім радянської влади почали побутувати, вперше в історії світової культури, такі поняття, як: ідейно-політичний, безідейний, беззмстовний зміст художньої літератури та творів мистецтва, ворожі і шкідливі видання, спецфонди бібліотек тощо. Логічно, що не інтелектуальне середовище, а бюрократична система була їх джерелом. На поч. 1920-х рр. процес розбудови державного апарату управління тривав. Постановою РНК УСРР 11 травня 1922 р. було створено ЦУСП (Центральне управління у справах преси) при Наркоматі освіти УСРР. Воно започаткувало діяльність органів радянської цензури. Особливо важливе значення надавалося контролю за ідейно-політичним змістом художньої літератури, творів мистецтва, матеріалів радіопередач. У 1922 р. в СРСР також з'явилися спеціальні фонди у бібліотеках, призначені для зберігання "ворожих" і шкідливих видань [2, 22-25]. У 1923 р. Нарком освіти директивно пропонував завідувачам шкіл та установ, що виховують молоде покоління, ще раз перевірити шкільні книгозбірні. Книги, що були визнані шкідливими для молоді, пропонували опечатати, скласти списки вилученої літератури, надіслати їх до окружних інспекторів народної освіти й чекати розпоряджень: чи залишити, чи здати, як утильзбір [35, 17]. Отже, книга – як джерело збереження та передачі духовних цінностей – за ідеологічними настановами отримала і таку характеристику, як річ, що не підходить до вживання, але її можна використовувати у якості вторинної сировини. У цьому бачимо, що період ейфорії змінився скептичним ставленням до українізації. Іноді на критичне ставлення впливали повільні темпи українізації, іноді внутрішній зміст [36, 93-98; 37, 86].

Поряд із термінами культура і мистецтво з'явилися словосполучення: політико-виховне, політико-освітнє, пропагандистське, політагітаційне, агітаційне, повсякденна політ-агітаційна робота, агітаційний репертуар, ідеологічне виховання, догматична партійна критика, "націоналістичний ухил", ворожа й антипролетарська течія в літературі, мобілізація літератури на службу суспільно-політичним завданням, "буржуазний" театр, "одмираюча" традиція тощо.

Винаходом часу стало словосполучення "культурне будівництво". Саме на будівництво, тобто на плановий, схематичний процес із очікуваним результатом була спрямована діяльність законодавчих і виконавчих органів. Це знайшло відображення у декретах, рішеннях, постановах, інструкціях [17]. Чи не вперше у своїх працях це словосполучення використав засновник ідеології СРСР [12]. Тут додамо і коментарі А. Машкіна, укладача праці "Освітня політика за доби диктатури пролетаріату" (1926 р.). Аналізуючи радянську політику, він зазначав: "Праця, що її пропонуємо, має подати низку тез, що обумовлюють освітню політику в класовому суспільстві, а надто в періоди, коли загострюються соціальні суперечності... коли клас – переможець будує підвалини нового соціалістичного буття і в інтересах цього будівництва дає напрямок всій виховно-освітній системі в своїй державі..." [20, 3]. У 1930-х рр. побутувало поняття письменницька "бригада" на заводі, фабриці, новобудовах (частина офіційної кампанії виявлення та вербування молодих робітників "у літературу" під час так званого "літературного навчання") та "ударник пера" (аналог "ударник виробництва"). Проте голова Бібліографічної комісії Інституту книгознавства В. Іванушкін розмірковував: "...кустарництво, розпорошеність сил та безплановість у роботі". Незважаючи на гучні статті та розмови про підпорядкування вимогам соціалістичного господарства та культурного будівництва, так і не було отримано практичних доказів того, що усі робітники науки, а ще більше державні діячі виконали відповідальні організаційні та наукові завдання відновлення культури як системи, що постали перед ними [14, 6-12].

Література

1. Авдієнко М. О. Народна освіта на Україні / М. О. Авдієнко. – Харків : ЦСУ, 1927. – 25 с.
2. Баран В. К. Культура. Цензура в системі тоталітаризму / В. К. Баран // Сучасність. – 1994. – № 6. – С. 22-25.
3. Білецький О. І. Зібрання праць у 5 т. / О. І. Білецький / АН УРСР ; ред. кол. А. Н. Гудзій [та ін.]. – К. : Наукова думка, 1965.
4. Більша Н. Ю. Термінологічний словник з культурології / Н. Ю. Більша, Н. І. Єфімчук. – К. : МАУП, 2004. – 144 с.
5. Бондарчук П. М. Національно-культурна політика більшовиків в Україні на поч. 1920-х років / П. М. Бондарчук / НАН України ; Інститут історії України. – К., 1998. – 45 с.
6. Голомшток И. Н. Тоталитарное искусство / И. М. Голомшток. – М.: Галарт. 1994. – 296 с.
7. Григорчук П. С. Історіографія політики більшовицької влади в Україні в галузі культури на початку 20-х рр. XX ст. / П. С. Григорчук, В. А. Тучинський // Наук. записки Вінницького держ. педагогічного ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. – Вип. 14. Серія : Історія : 36. наук. пр. – Вінниця, 2008. – С. 63-67.
8. Гринько Г. Ф. По векам пятилетки / Г. Ф. Гринько. – Москва-Ленинград : Госиздат, 1929. – 80 с.
9. Грицак Є. М. Матеріали до анкети в справі книжок до читання для української дітвори й молоді / Є. М. Грицак. – Львів : Відбитка "Учителя", 1924. – 15 с.
10. Гриценко Т. Б. Культурологія : Навч. посібник / Т. Б. Гриценко, С. П. Гриценко, А. Ю. Кондратюк, Т. Ф. Мельничук [та ін.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 392 с.
11. Гришко В. І. Від "Пролеткульту" до "привозу робітників-ударників у літературу" / В. І. Гришко // Сучасність. – Мюнхен. – 1980. – № 12. – С. 70-95.
12. Гутянський С. К. В. І. Ленін і культурне будівництво на Україні / С. К. Гутянський. – К. : Наукова думка, 1965. – 198 с.
13. Ігнатієнко В. А. Українська преса (1816-1923 рр.) : Історико-бібліограф. етюд / В. А. Ігнатієнко / за ред. Ю. О. Меженка. – К. : ДВУ, 1926. – 78 с.
14. Ігнатієнко В. А. Бібліографія української преси (1816-1916) / В. А. Ігнатієнко. – Харків : ДВУ, 1930. – 288 с.
15. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. 50. – №8. – 18 арк.
16. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920-30-х років : соціальний портрет та історична доля / Г. В. Касьянов. – К. : Глобус, 1993. – 176 с.
17. Культурне будівництво в УРСР. Найважливіші рішення КП і Радянського уряду. 1917-1959 : 36. док. – К. : Політвидав, 1960.
18. Лейтес О. І. Організаційні та ідеологічні шляхи української радянської літератури / О. І. Лейтес. – Харків : ДВУ, 1930. – 756 с.
19. Малли Л. Культурное наследие Пролеткульта : Один из путей к соцреализму ? / Л. Малли // Соцреалистический канон. Сб. – СПб., 2000. – С. 183-193.
20. Машкін А. Освітня політика за доби диктатури пролетаріату / А. Машкін. – Харків : ДВУ, 1926. – 138 с.
21. Найдорф М. И. Заметки по культурологии тоталитаризма / М. И. Найдорф // Мория : Альманах общественной организации "Дом еврейских знаний "Мория". – 2004. – № 1. – С. 38-61.
22. Носов Л. І. Система державного керівництва мистецтвими і культурно-освітніми установами УРСР (1917-1967 рр.) / Л. І. Носов // УІЖ. – 1967. – № 9-10. – С. 21-27.
23. Орвелл Дж. 1984 : роман-антиутопія / [Переклад з англ. В. Данмер]. – Львів : Гуртом, 2013. – 321 с.
24. Романенко Г. О. Художньо-літературні об'єднання в Україні як соціокультурний феномен : автореф. дис. ... канд. культурології : 26.00.04 / Романенко Ганна Олександрівна ; Харківська держ. академія культури. – Харків, 2008. – 20 с.
25. Скрипник М. О. Контрреволюційне шкідництво на культурному фронті за радянську літературу (Л. Ахматов) / М. О. Скрипник // Червоний шлях. – 1930. – № 4. – С. 137-157.
26. Словник культурологічних термінів для студентів / [Укл. О. Д. Паршакова]. – Донецьк : ДДМА, 2009. – 41 с.
27. Стеценко В. І. Культура в термінах від "а" до "я". Культурологічна абетка : Навч. посібник для студентів і викладачів / В. І. Стеценко. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 174 с.
28. Толковый словарь русского языка : в 4 т. / [Под ред. Д.Н. Ушакова]. – Москва : Гос. ин-т "Сов. эн-цикл.", ОГИЗ; 1935-1940.
29. Центральний державний архів музей – літератури і мистецтв України (ЦДАЛМУ). – Ф. 302. – Оп. 1. – Спр. 2. – 50 Арк.
30. ЦДАЛМУ. – Ф. 653. – Оп. 1. – Спр. 12. – 146 Арк.
31. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (ЦДАВОВУ). – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 14. – 82 Арк.
32. ЦДАВОВУ. – Ф. 166. – Оп. 1. – Оп. 20. – Спр. 2522. – 89 Арк.
33. ЦДАВОВУ. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 131. – 74 Арк.
34. ЦДАВОВУ. – Ф. 166. – Оп. 4. – Спр. 180. – 192 Арк.
35. ЦДАВОВУ. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 7776. – 94 Арк.
36. Центральний державний громадських об'єднань України (ЦДАГОУ). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2442. – 163 Арк.
37. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2443. – 162 Арк.
38. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2522. – 89 Арк.
39. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2695. – 71 Арк.
40. Шевченко В. Ф. Короткий енциклопедичний словник з культури / В. Ф. Шевченко, М. М. Корінний. – К. : Україна, 2012. – 384 с.

References

1. Avdiienko, M.O. (1927). *Narodna osvita na Ukraini* [Education in Ukraine]. Kharkiv : TsSU [in Ukrainian].
2. Baran, V.K. (1994). *Kultura. Tsenzura v systemi totalitaryzmu* [Culture. Censorship in the system of totalitarianism]. *Suchasnist* (6), 22-25. [in Ukrainian].
3. Biletskyi, O.I. (1965). *Zibrannia prats u 5 t.* [Collected works]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].

4. Bilsha, N.Yu., Yefimchuk, N.I. (2004). *Terminolohichnyi slovnyk z kulturolohii* [Glossary of Cultural Studies]. Kyiv : MAUP [in Ukrainian].
5. Bondarchuk, P.M. (1998). *Natsionalno-kulturna polityka bilshovykiv v Ukraini na poch. 1920-kh rokiv* [National cultural policy of the Bolsheviks in Ukraine in early 1920]. NAN Ukrainy ; Instytut istorii Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
6. Golomshtok, I.N. (1994). *Totalitarnoe iskusstvo* [Totalitarian art]. Moscow: Galart [in Russian].
7. Hryhorchuk, P.S., Tuchynskiy, V.A. (2008). *Istoriografii polityky bilshovytskoi vlady v Ukraini v haluzi kultury na pochatku 20-kh rr. XX st.* [Historiography policy of the Bolshevik power in Ukraine in culture in the early '20 of the twentieth century]. *Nauk. zapysky Vinnytskoho derzh. pedahohichnoho un-tu im. Mykhaila Kotsiubynskoho*. Serii : Istorii : Zb. nauk. pr. Vinnytsia, (14), 63-67. [in Ukrainian].
8. Grin'ko, G.F. (1929). *Po vekham piatiletki [As five-year milestones]*. Moskva-Leningrad : Gosizdat [in Russian].
9. Hrytsak, Ye.M. (1924). *Materialy do ankety v spravi knyzhok do chytannia dla ukraïnskoi ditvory y molodi* [Materials to questionnaires in the case of reading books for kids and young Ukrainian]. Lviv : Vidbytk "Uchytelia" [in Ukrainian].
10. Hrytsenko, T.B., Hrytsenko, S.P., Kondratiuk, A.Yu., Melnychuk, T.F. (2008). *Kulturolohiia* [Culturology]. Kyiv : Tsentri navchalnoi literatury [in Ukrainian].
11. Hryshko, V.I. (1980). *Vid "Proletkultu" do "pryzovu robitnykiv-udarnykyv u literaturu"* [From "Proletkult" to "call workers drummers in literature"]. *Suchasnist.* – Miunkhen, (12), 70-95. [in Ukrainian].
12. Hutianskyi, S.K. (1965). *V. I. Lenin i kulturne budivnytstvo na Ukraini* [Lenin and cultural construction in Ukraine]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
13. Ihnatiienko, V.A. (1926). *Ukrainska presa (1816-1923 rr.) : Istoryko-bibliograf. etiid* [Ukrainian newspapers (1816-1923 gg.): Historical and bibliographer. etude]. Kyiv : DVU [in Ukrainian].
14. Ihnatiienko, V.A. (1930). *Bibliografiia ukraïnskoi presy (1816-1916)* [Bibliography Ukrainian press (1816-1916)]. Kharkiv : DVU [in Ukrainian].
15. *Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Institute of Manuscripts Vernadsky National Library of Ukraine]. Fund 50, No.8, 18 sheet. [in Ukrainian].
16. Kasianov, H.V. (1993). *Ukrainska intelihentsiia 1920-30-kh rokiv : sotsialnyi portret ta istorychna dolia* [Ukrainian intelligentsia 1920-30s: social portrait and historical destiny]. Kyiv : Hlobus [in Ukrainian].
17. *Kulturne budivnytstvo v URSS. Naivazhlyvishi rishennia KP i Radianskoho uriadu. 1917-1959* [Cultural construction in the USSR. The most important decision of the Communist Party and the Soviet government. 1917-1959]. (1960). Kyiv : Polityvdav [in Ukrainian].
18. Leites, O.I. (1930). *Orhanizatsiini ta ideolohichni shliakhy ukraïnskoi radianskoi literatury* [Organizational and ideological ways of Ukrainian Soviet literature]. Kharkiv : DVU [in Ukrainian].
19. Mali, L. (2000). *Kul'turnoe nasledie Proletkul'ta : Odin iz putei k sotsrealizmu ?* [Cultural heritage Proletcult: One way to Socialist Realism?]. *Sotsrealisticheskii kanon*. St. Petersburg, 183-193 [in Russian].
20. Mashkin, A. (1926). *Osvitnia polityka za doby dyktatury proletariatu* [Education policy in the era of the dictatorship of the proletariat]. Kharkiv : DVU, 1926 [in Ukrainian].
21. Naidorf, M.I. (2004). *Zametki po kul'turologii totalitirizma* [Notes on Cultural totalitirizma]. *Moriia : Al'manakh obshchestvennoi organizatsii "Dom evreiskikh znaniï "Moriia"*, (1), 38-61 [in Russian].
22. Nosov, L.I. (1967). *Systema derzhavnogo kerivnytstva mystetskymy i kulturno-osvitnimy ustanovamy URSS (1917-1967 rr.)* [The system of arts management and cultural and educational institutions of USSR (1917-1967)]. *UIZh*, (9-10), 21-27 [in Ukrainian].
23. *Orvell Dzh. 1984 : roman-antyutopiia* [George Orwell. 1984: a novel] (2013). (V. Danmer, Trans.). Lviv : Hurtom [in Ukrainian].
24. Romanenko, H.O. (2008). *Khudozhno-literaturni obiednannia v Ukraini yak sotsiokulturnyi fenomen* [Artistic and literary associations in Ukraine as a sociocultural phenomenon]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkivska derzhavna akademiia kultury. Kharkiv [in Ukrainian].
25. Skrypnyk, M.O. (1930). *Kontrevoliutsiine shkidnytstvo na kulturnomu fronti za radiansku literaturu (L. Akhmatov)* [Counterrevolutionary sabotage on the cultural front for Soviet literature (L. Akhmatov)]. *Chervonyi shliakh*, (4), 137-157 [in Ukrainian].
26. Parshakova, O.D. (ed.) (2009). *Slovnyk kul'turolohichnykh terminiv dlia studentiv* [Cultural Dictionary of Terms for students]. Donetsk : DDMA [in Ukrainian].
27. Stetsenko, V. I. (2005). *Kultura v terminakh vid "a" do "ya". Kul'turolohichna abetka* [Culture in terms of "a" to "ya". Cultural alphabet]. Lviv : LNU im. I. Franka [in Ukrainian].
28. Ushakov, D.N. (Ed.) (1935-1940). *Tolkovyï slovar' russkogo iazyka : v 4 t.* [Dictionary of Russian language] Moskva : Gos. in-t "Sov. entsikl."; OGIZ [in Russian].
29. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv muzeï – literatury i mystetstv Ukrainy (TsDALMU)* [Central State Archive Museum – Literature and Arts of Ukraine (CSAMLAU)]. Fund 302, inventory 1, dossier 2. – 50 sheet. [in Ukrainian].
30. *TsDALMU* [CSAMLAU]. Fund 653, inventory 1, dossier 12, 146 sheet. [in Ukrainian].
31. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchyykh orhaniv vlady ta upravlinnia (TsDAVOVU)* [Central State Archives of higher authorities and management (CSAHAM)]. Fund 1, inventory 1, dossier 14, 82 sheet. [in Ukrainian].
32. *TsDAVOVU* [CSAHAM]. Fund 166, inventory 1, dossier 20 – dossier 2522, 89 sheet. [in Ukrainian].
33. *TsDAVOVU* [CSAHAM]. Fund 166, inventory 2, dossier 131, 74 sheet. [in Ukrainian].
34. *TsDAVOVU* [CSAHAM]. Fund 166, inventory 4, dossier 180, 192 sheet. [in Ukrainian].
35. *TsDAVOVU* [CSAHAM]. Fund 166, inventory 6, dossier 7776, 94 sheet. [in Ukrainian].
36. *Tsentralnyi derzhavnyi hromadskykh obiednan Ukrainy (TsDAHOU)* [Central State Public Organizations of Ukraine (CSPOU)]. Fund 1, inventory 20, dossier 2442, 163 sheet. [in Ukrainian].
37. *TsDAHOU* [CSPOU]. Fund 1, inventory 20, dossier 2443, 162 sheet. [in Ukrainian].
38. *TsDAHOU* [CSPOU]. Fund 1, inventory 20, dossier 2522, 89 sheet. [in Ukrainian].
39. *TsDAHOU* [CSPOU]. Fund 1, inventory 20, dossier 2695, 71 sheet. [in Ukrainian].
40. Korinnii, M.M., Shevchenko, V.F. (2012). *Korotkii entsiklopedichnyi slovnyk z kulturi* [Short Encyclopedic Dictionary of culture]. Kyiv : Ukraïna [in Ukrainian].